

Landets ovanligaste naturtyp

En gles matta av färgsprakande växter, förföriska dofter och surret av bin och humlor – sandstäppen bjuder på naturupplevelser utöver det vanliga. Miljön utgör numera dessvärre bara en försvinnande del av Sveriges yta och många av sandstäckens invånare är idag hotade.

Värme+sand+kalk+störning=sandstätt

Sandstätt är en av våra mest exklusiva naturtyper. I hela landet finns mindre än 100 hektar kvar, koncentrerat till östra delen av Skåne och Öland. För att sandstätt ska bildas krävs mycket värme och sol, sand och kalk. Och så någon slags störning – sanden måste hela tiden röras om så att den förblir blottad och kalk kommer upp till ytan. I riktigt fina sandstäcksmiljöer finns mer än 40 % bar sand.

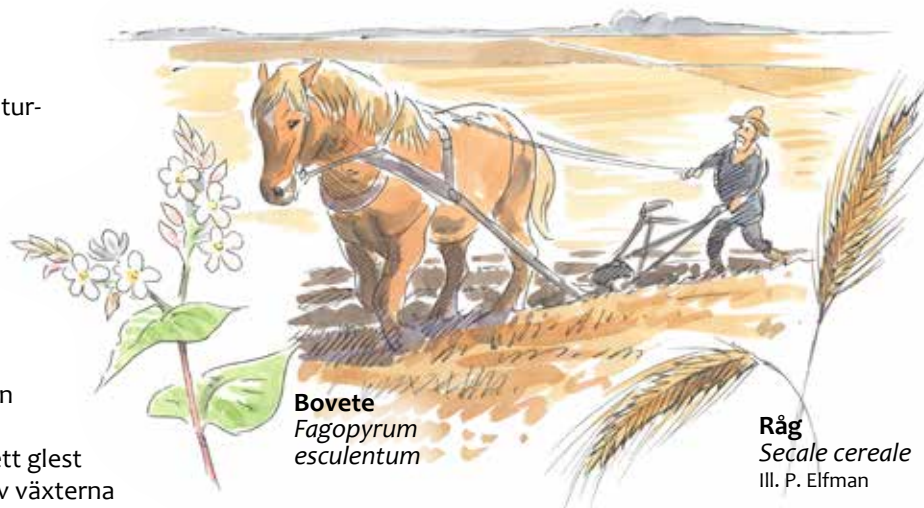
Växtligheten på sandstäckan består av ett glest täcke av lågväxta örter och gräs. Många av växterna är ettåriga.

Sandstätt kan skapas naturligt genom erosion i branta backar eller av starka vindar som yr upp sand. Men de flesta sandstäcksmiljöer finns på marker som rörs om av småskaligt åkerbruk i kombination med bete och tramp från tama och vilda djur.

Sandstäckens historia

De flesta sandstäcksmiljöer har en lång historia som jordbruksmark. Öländsk sandstätt hittar vi främst i gamla betesmarker. I Skåne finns de mest värdefulla sandstäcksmiljöerna på platser som förr brukades för småskalig odling och som numera ofta betas.

Från sin skånska resa berättar Linné hur bönderna plöjde upp små åkerlyckor på Kristianstadslättens sandfält. Under första året såddes bovete, andra året råg. Efter bara några år lades den magra marken i träda eller blev till betesmark. Det kunde dröja uppemot 30 år innan marken återhämtat sig så att den kunde odlas igen. Under tiden brukades ett annat stycke mark. På så sätt vandrade åkrarna runt på sandmarkerna. I trädesjordbrukets landskap fanns alltid gott om öppen sandjord där frön kunde gro och insekter värma sig och gräva bo.

Bovete
*Fagopyrum
esculentum*

Råg
Secale cereale
Ill. P. Elfman

En hotad naturtyp

I början av 1900-talet blev trädesjordbruket inte längre lönsamt på de magra sandjordarna. De vandrande åkrarna övergick till permanenta odlingar med hjälp av bevattning och konstgödsel. Andra sandjordar planterades med skog eller lades under vägar och bebyggelse.

Idag ligger sanden i de återstående stäckmiljöerna alltför stilla. Det finns brist på bar sand eftersom sanden inte längre rörs om. Marken har också fått ett oönskat tillskott av kväve från luften vilket gör att högväxta örter och mossor ersätter de specialiserade sandstäckarterna. Sandstäckan och dess säregna växt- och djurliv är idag starkt hotat – inte bara i Sverige utan i hela Europa.

Sand Life

Södra Sveriges sandiga marker har ett myllrande djur- och växtliv med många fascinerande och sällsynta arter. Dessvärre är många av sandmarkernas invånare idag hotade. Deras livsmiljöer håller på att försvinna.

I projekt Sand Life restaureras flera av de mest värdefulla sandmarkerna inom nätverket Natura 2000. Igenväxta miljöer öppnas upp så att de blir mer tillgängliga för såväl allmänheten som för sällsynta växter, svampar och djur. I projektet sprids också information till markägare, brukare och allmänhet. EU:s miljövårdsfond Life+ står för hälften av kostnaderna. Resten av projektet finansieras av projektpartners samt Naturvårdsverket och Stiftelsen Skånska Landskap. Projektet pågår åren 2012–2018 och har en budget på 7,8 miljoner euro.

Läs mer om projektet på:

www.sandlife.se

Vad är Natura 2000?

Natura 2000 är ett nätverk av EU:s mest skyddsvärda arter och naturtyper. Varje medlemsland ansvarar för skydd och skötsel av sina Natura 2000-områden. Arbetet grundar sig på EU:s Art- och habitatdirektiv samt Fågeldirektiv.

Läs mer på:

www.naturvardsverket.se

Projektpartners:

Länsstyrelserna

Skåne Halland Kalmar

LUNDS
UNIVERSITET

Vattenriket

Projektet
stöds också av:

Myllrande liv i sandmarkerna

Sandstätt

SandLife

Lär känna sandstäppens arter!

Skötsel av sandstätt

Experter på värme och torka

Det är inte vilka arter som helst som klarar av att överleva sandstäppens ökenlika förhållanden. Den sandiga jorden, torkan och värmen kräver speciella anpassningar.

Många av stäppens ettåriga växter blommar tidigt och överlever som frö under den torra delen av året. För dessa växter är det extra viktigt med bar sand där fröna kan gro. Vissa växter är ludna eller har hårda, styva blad för att inte torka ut. Andra undviker sommartorkan helt, som till exempel röksvamparna, som håller sig nere i jorden under den torraste delen av året.

Många av sandstäppens invånare lever också i andra torra marker som torrängar och hedar, men en del arter har speciella krav på sin livsmiljö och går bara att hitta på den sällsynta sandstämpan. De flesta av dessa växter och svampar hör närmast hemma på den ungerska Pustan och på de ryska stäpperna.

Den starkt hotade fjärilen sandnejlikegallmal, som lever på sandnejlika, finns bara på ett fåtal platser i Skåne.

Stor sandlilja
Anthericum liliago
30–70 cm
juni
ill. N. Forshed

Sandvedel
Astragalus arenarius
15–30 cm
juni–juli
ill. N. Forshed

Sandnejlika
Dianthus arenarius
10–40 cm
maj–augusti
ill. B. Mossberg

Stäppjordstjärna
Geastrum pseudolimbatum
ill. N. Johansson

Sandglim
Silene conica
10–40 cm
juni–juli
ill. N. Forshed

Ölandsstarr
Carex colchica
10–25 cm
maj–juli
ill. B. Mossberg

Tofsäxing
Koeleria glauca
15–60 cm
juni–juli
ill. N. Forshed

Sandtimotej
Phleum arenarium
3–15 cm
maj–juni
ill. N. Forshed

Sandnejlikegallmal
Caryocolum schleichi
Foto: P.A. Olsson och L. Strand

Mörk stjälskröksvamp
Tulostoma melanocyclus
Foto: T. Gunnarsson

Besök en sandstätt!

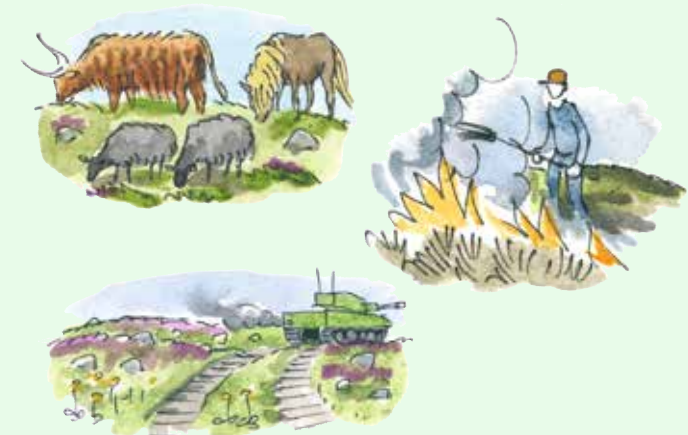
Här får du tips på några fina platser med sandstätt:

Rinkaby skjutfält och naturreservaten **Horna Sandar** och **Degeberga backar** i Åhustrakten.

Kiviks marknadsplats och naturreservaten **Brösarps norra backar**, **Vitemölla strandbackar** och **Drakamöllan** på Österlen.

Gårdby sandhed och **sandtag**, **Gåtebo ängar** och **Åby sandbackar** på Öland.

Störning som skapar bar sand är ledordet i skötsel av sandstätt! Som vägledning vid restaurering och skötsel finns ett åtgärdsprogram som Naturvårdsverket har tagit fram.

Ill. N. Forshed

Bete, **naturvårdsbränning**, **militär verksamhet** och andra aktiviteter håller vegetationen nere och skapar bar sand. Ibland krävs kraftfulla restaureringsåtgärder, till exempel **schaktning** om kalken finns vid markytan och **grävning** om den finns längre ner. **Jordbruk** med långa perioder av träda kan också bidra till att bevara sandstätt.

Gårdby sandhed – en av landets finaste sandstätt-lokaler. Notera den stora mängden bar sand! Fotot på folderns framsida är från Rinkaby skjutfält där sandnejlika blommar under hela sommaren.

Foto: Länsstyrelsen